

УДК 94(477)

О.Б. Потіха, к.і.н.

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

КОНСОЛІДАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СЕРЕДОВИЩІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ 1930 РОКУ

О.В. Potikha, Ph.D. in History

У міжвоєнний період Західна Україна перебувала у складі Другої Речі Посполитої. Тому українці змушені були обирати своїх представників до польського сейму і сенату, оскільки саме трибуна польського парламенту була одним із засобів політичної боротьби західноукраїнського населення з владним режимом.

У міжвоєнній Польщі українські політичні партії брали участь у парламентських виборах 1922, 1928, 1930, 1935 і 1938 років. Проте, вибори осені 1930 року були одними з найскладніших, оскільки відбували в умовах пацифікації (умиротворення).

Ставши прем'єр міністром, Ю. Пілсудський 30 серпня 1930 р. розпустив сейм. В ніч з 9 на 10 вересня було заарештовано й спроваджено до військової в'язниці в Бресті 18 колишніх депутатів сейму, серед них 5 українських. Дещо пізніше державна поліція провела арешти найактивніших представників української інтелігенції та селянства. Заарештованих кинули до Брестської фортеці, яка слугувала військовою в'язницею. Там вони перебували протягом всієї виборчої кампанії, зазнаючи принижень, образ і тортур. Незабаром були заарештовані ще близько 5 тис. активних діячів опозиції, в тому числі 84 депутати сейму і сенату. Вибори осені 1930 р. увійшли в історію під назвою „брестських”.

Основні каральні операції тривали від 20 вересня по 17 жовтня 1930 р. Польський уряд наголошував, що пацифікація на українських землях проводилась у відповідь на саботажну акцію Української військової організації (УВО). Проте, є підстави твердити, що її головною метою був підриг виборчої кампанії українських партій, про що свідчать арешти українських парламентаріїв і партійних активістів, що значно ослабило українські політичні сили напередодні виборів.

Серед політичних партій, що займали домінуючі позиції в західноукраїнському суспільстві і приймали участь у виборах до польських законодавчих палат були Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП) та Українська соціал-демократична партія (УСДП).

В серпні 1930 р. виконавчий орган Центрального комітету УНДО прийняв рішення про участь у виборах до польського парламенту. В умовах загострення польсько-українських відносин провід партії приймав рішення, спрямовані на консолідацію українських національних сил та створення українського виборчого блоку. Зокрема, в зверненні партії, направленому до УСРП та УСДП зазначалося, що створення єдиного виборчого блоку українських партій, що стоїть на національному ґрунті, є безсумнівною необхідністю з огляду на існуюче міжнародне становище українського народу.

Після низки усних конференцій, У вересні 1930 р., для доцільного проведення виборчої кампанії, була підписана угода про створення спільного виборчого блоку між УНДО та УСРП. Дещо пізніше УНДО та УСРП разом провели переговори з УСДП, які завершилися підписанням останньою 29 вересня 1930 р. виборчої угоди. Створення спільного українського виборчого блоку було політичним успіхом українських політичних сил, з огляду на конфлікти, які мали місце між названими партіями. До коаліції українських партій приєдналися ще дві білоруські партії: Білоруська християнська демократія і Білоруський селянський союз. Тоді було прийнято назву

Український і білоруський виборчий блок (ліста (список) №11), оскільки створити Блок національних меншин у складі українців, білорусів, євреїв і німців не вдалося.

Створивши один виборчий блок, три українські політичні партії в кінці вересня 1930 р. видали виборчу відозву до народу, підписану головами і головними секретарями партій: Д. Левицьким і Л. Макарушкою (УНДО), І. Макухом та М. Стахівим (УСРП), Л. Ганкевичем та І. Квасницею (УСДП). У відозві наголошувалось на важливості майбутніх парламентських виборів, які випали на драматичний період у житті західних українців – пацифікацію та арешти, також містилися звернення до українського населення віддавати свої голоси за виборчий список №11.

Передвиборча кампанія українських політичних партій восени 1930 р. не набрала значних розмахів. Натиски польської адміністрації та поліції на українське населення унеможливили широкомасштабну організацію віч, арешти кандидатів на послів утруднили проведення передвиборчої кампанії. В такій ситуації основна робота у виборчій акції була покладена на повітові народні комітети (ПНК).

У вересні 1930 р. секретаріат УНДО, що займався координацією виборчої кампанії, з метою попередження зловживань польської влади під час виборів, видав низку розпоряджень для всіх повітових народних комітетів і мужів довір'я щодо передвиборчої діяльності. У них йшлося про основні напрями роботи партій напередодні та під час виборів. Зокрема, це проведення інформаційної роботи повітовими виборчими комітетами: поширення обіжників, розпоряджень, рекламацій з вказівками щодо ведення передвиборчої кампанії на місцях, надання порад тощо.

Польська адміністрація чинила всілякі перешкоди передвиборчій акції українських політичних партій. Разом з арештами лідерів партій та активістів ПНК проводилися часті конфіскації окремих статей з періодичних видань. Попри те в українській пресі містилися публікації, в яких наголошувалось на необхідності участі українців у виборах до польського парламенту та обрання чисельної Української парламентської репрезентації. Як писала ундовська газета „Свобода”, обрання чисельного українського представництва у польському парламенті є необхідним, щоби показати світові, що в Польщі живе український народ, який є зорганізованим і має свої національні ідеали, а також для оборони інтересів свого народу у сеймі та сенаті.

Репресії не могли не позначитися на результатах виборів. У Східній Галичині список №11 на виборах до сейму 16 листопада 1930 р. отримав 30,8% голосів, на Волині 12,6%. На виборах до сенату 23 листопада за список №11 віддали голоси 26% виборців, на Волині – 6,9%. Кількість голосів, отриманих українським списком на Холмщині, Поліссі і Підляшші, була незначною. Для порівняння: проурядовий список №1 – Безпартійний блок співпраці з урядом (ББСУ), – на виборах до сейму одержав у Східній Галичині – 52,5% голосів, на Волині – 79,3%, а на виборах до сенату – у Східній Галичині – 62,4%, на Волині – 88,5%.

В результаті виборів осені 1930 р. опозиційне українське представництво скоротилося більше ніж удвоє, до сейму увійшов 21 посол і 4 сенатори. Однак, враховуючи умови, в яких відбувалися вибори, коли не було можливості проводити будь-яку нормальну передвиборчу агітацію, враховуючи масові зловживання польської адміністрації та органів державної безпеки напередодні та безпосередньо під час виборів, результат був не таким вже й поганим. Незважаючи на надзвичайні умови, в яких відбувалися вибори до польського сейму і сенату восени 1930 р., вони мали велике значення для західноукраїнського населення. Хоч силовий тиск польської держави на українське суспільство дав свої наслідки, проте владному режимові не вдалося досягти однієї з головних цілей – цілком позбавити українське населення парламентського представництва.